

הרב נח לנדסברג

קבלת שבת לפני פלג המנחה

הצגת השאלה

במקומות שהשבת נכנסת בשעה מאוחרת מאוד, האם אפשר לכתחילה לקבל שבת ולקדש מוקדם לפני פלג המנחה? ובמקום שכבר נהגו לעשות כן, האם יש לבטל המנהג?

בעיה זו מתעוררת מדי שנה בימות הקיץ הארוכים, כאשר ההמתנה לקידוש ואכילת ארוחת ליל שבת מכבידה על עונג השבת המשפחתי. גדולי הפוסקים בכל הדורות דנו בשאלה והתייחסו בכובד ראש לבעיה. רוב הפוסקים פסקו שאין בקבלת שבת לפני פלג המנחה כלום, וגם אם הדליקו נרות שבת יש לכבותם ולהדליקם שנית. אמנם נמצאו פוסקים שפסקו שקבלת שבת בפה לפני פלג המנחה מועילה, ועל כן במקום שאי אפשר לבטל המנהג – הנח להם. אין בדיון כאן אלא נסיון להביא חלק מדעות האוסרים והמתירים לקבל שבת לפני פלג המנחה. אך תחילה נביא את לשונו של הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל בתשובה שכתב בעניין זה, שהיא המקור לדברינו.

כתב הגר"מ פיינשטיין ב"אגרות משה" (או"ח ח"ה סי' ט"ו) וז"ל: "הנה בדבר שני המניינים שעושים בביהמ"ד זה בעש"ק. מניין הגדול שהוא מרוב המתפללים הקבועים, וגם עוד הרבה אינשי מקהילות אחרות סמוכות, שהוא בקיץ, הוא בשעה שבע ורבע אחר הצהרים, שרק בתחילת הקיץ הוא ערך זמן פלג המנחה, ובאמצע הקיץ הוא הרבה קודם פלג המנחה. ומניין השני הוא בכל הקיץ בשעה 8 וכו' לע"ד נראה דכיוון דאלו המקדימים לקבל שבת ולהתפלל, אינו בשביל חשש איסור בעשיית מלאכה. וגם לא בשביל כבוד שבת שיוכלו לאכול הסעודה כראוי, דהא בזמננו איכא נהורא בלילה כביום... על כל פנים אף שהתירו להם הגאונים שהיו אז, היה זה שלא כדין, ואין למיעוט העושים כדין לבטל להם. ודי במה שנהגו כבר ע"פ גדולים, שלא למחות בהם, ולא לעניין שהעושים כדין יבטלו להם. וברור שיש בלונדון שני בתי דינים, וליכא משום לא תתגודדו".

המקור להלכה שאפשר להקדים ולקבל שבת מבעוד יום הוא במסכת ברכות (כו, ב): "אמר רבי חייא בר אבין: רב צלי של שבת בערב שבת, רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת. רב צלי של שבת בערב שבת – אומר קדושה על הכוס, או

אינו אומר קדושה על הכוס? תא שמע: דאמר רב נחמן אמר שמואל: מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס. והלכתא כוותיה¹.

פוסקים האוסרים:

עיין **שולחן ערוך** (או"ח סי' רס"ג ס"ד): "לא יקדים למהר להדליקו בעוד היום גדול שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת; וגם לא יאחר. ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת מיד, רשאי, כי כיון שמקבל עליו שבת מיד אין זו הקדמה, ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע קודם הלילה". והרמ"א מוסיף: "ואם היה הנר דלוק מבעוד היום גדול, יכבנו ויחזור וידליקנו לצורך שבת (טור)". [עיין בהגהות הרע"א מובא בהמשך].

וכן בסימן רס"ז סעיף ב': "מקדימים להתפלל ערבית יותר מבימות החול, ובפלג המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפילת ערבית ולאכול מיד".

השו"ע משווה את קבלת שבת לתפילת מעריב של יום חול. ובסימן רל"ג פסק: "ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה, יצא. ובשעת הדחק, יכול להתפלל תפילת ערבית מפלג המנחה ולמעלה. הגה: ולדין במדינות אלו שנוהגים להתפלל ערבית מפלג המנחה, אין לו להתפלל מנחה אחר כך; ובדיעבד או בשעת הדחק, יצא אם מתפלל מנחה עד הלילה דהיינו עד צאת הכוכבים".

המשנה ברורה (סי' רס"ז ס"ק ד') מדגיש: "אבל קודם פלג המנחה אין יכול להדליק ולקבל שבת, ואפילו אם בדיעבד התפלל תפילת שבת צריך לחזור ולהתפלל. (ופלג המנחה י"א שהוא שעה ורביע קודם הלילה וי"א שהוא שעה ורביע קודם השקיעה, ועיין לעיל בסימן רס"ג ס"ד ובמש"כ שם במ"ב)".

וכן מובא בביאור הלכה (סימן רס"א) בשם הפמ"ג, דמי שמקבל שבת בתוך הדי' מילין הוא דאורייתא ובעשה דתוספת שבת, ומן הזמן הזה עד פלג המנחה הוא רק מדרבנן. והכוונה היא, שיש לחלק את פלג המנחה לשני חלקים, חלק הסמוך לשקיעה שקבלת שבת אז הוא מחיוב התורה, והחלק הראשון שקבלת שבת אז חלה מדין דרבנן, אך לפני כן בכלל אי אפשר לקבל שבת.²

בשו"ת **מנחת יצחק** (ח"ו סי' נ"ח) מסביר את המנהג שלנו לקבל את צום יוהכ"פ לפני פלג המנחה בהבדל עקרוני שיש בין קבלת הצום (בתעניות ציבור ויוהכ"פ)

1. התוספות בפסחים (צט, ב) מביאים בתוך ההסבר של הגמרא בשם ר"י, שמואב בירושלמי להלכה שאין לטעום כלום עד שתחשך דווקא בערב שבת, מכיון שאפשר לקדש בשבת מבעוד יום ואז לאכול.

2. עיין בשו"ת מנחת יצחק ח"א סימן כ"ד, ז' שעל פי הפמ"ג הנ"ל יש לצדד ולהקל בחלק הראשון של פלג המנחה במלאכה דרבנן מכיון שבזמן הזה החיוב של שבת הוא מדרבנן.

לפני פלג המנחה לבין קבלת שבת לפני פלג המנחה, וזאת למרות שהלימוד של מצנת תוספת שבת הוא מיום הכיפורים.³ כי מי שמקבל עליו את התענית וכל העינויים בערב יום הכיפורים קודם זמן פלג המנחה, אין הקבלה מדין תוספת התענית (עיין מגן אברהם או"ח סי' תר"ח ס"ק ד') אלא מדין שבועה או נדר שמתענה מאותו זמן, ועל כן יש לומר בפה "הריני מקבל עלי מעתה איסור מלאכה וחמשת הענויים". מה שאינו יכול לעשות בשבת, שהרי לפני פלג המנחה אין שום שייכות לזמן תוספת שבת, ולא יתפוס אפילו בתורת נדר.

נראה לי שמה שפסקו שאי אפשר לקבל שבת לפני פלג המנחה נלמד גם מתוך הבנת העניין ומאותו פסוק שכתוב ביום הכיפורים ולומדים ממנו תוספת שבת, '...מערב עד ערב תשבתו שבתכם', ולשון "ערב" בכל מקום הוא כניסת לילה בדומה לטמא, שכתוב: 'וטמא עד הערב'. ואם כן לא יתכן קבלת שבת בצהרי יום שישי שאין אפילו הרגשה לסיומו של היום. זמנו של פלג המנחה בערבו של היום שהשמש נמצאת במערב מסמל את תחילת השקיעה. קרבן פסח, לעומת זאת, שמקריבים אותו משש שעות ומחצה, מכיוון שכתוב גם לשון "ערב" – 'שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים', וגם לשון "בין הערביים" – 'ושחטו אותו כל עדת ישראל בין הערביים', ומזה לומדים חז"ל במסכת פסחים (נח, ב): "תמיד קודם לפסח... יאחר דבר שנאמר בו בערב ובין הערבים לדבר שלא נאמר בו בערב אלא בין הערבים בלבד... ואת הכבש השני תעשה בין הערבים". הסבר דומה מצאתי בשמירת שבת כהלכתה (פרק מ"ג הערה ס"ז) בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל, שמשווה בין שבת לבין דיני ספירת העומר וקריאת המגילה.

פוסקים המתירים:

תרומת הדשן שאלה א': מדייק מהתוספות בברכות שיש מחלקים את היום לשתיים עשרה שעות אפילו בימים הארוכים, ועל כן בימים אלו שעה ורבע זמנית היא שעתיים פחות שמינית בינונית. ומכיוון שירדה תשישות לעולם ורוב ההמון תאבים ורעבים לאכול בעוד היום גדול בימים הארוכים ואם היו אוכלים קודם

3. כתוב ביום הכיפורים (ויקרא כג, לב): "שבת שבתון הוא לכם ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם". ודרשו מכאן בגמרא: יכול יתחיל ויתענה בתשעה? תלמוד לומר בערב. אי בערב, יכול משתחשך? תלמוד לומר בתשעה. הא כיצד? מתחיל ומתענה מבעוד יום. מכאן שמוסיפין מחול על הקודש. ואין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מניין? תלמוד לומר מערב עד ערב. ואין לי אלא יום הכפורים, שבתות מניין? תלמוד לומר תשבתו. אין לי אלא שבתות, ימים טובים מניין? תלמוד לומר שבתכם. הא כיצד? כל מקום שנאמר שבות מוסיפים מחול על הקודש (יומא פא, ב).

ממנחה היו שוהים באכילה, ואולי לא היו באים לבית הכנסת כלל, לכן לא הפרישו חכמים את ההמון מלהתפלל בעוד היום גדול.

עוד כתב, שמובא שם במרדכי בשם ר"ת והראב"י, שהיו רגילים לקרוא ק"ש בבית הכנסת מבעוד יום.⁴ ושכן שמע "כי בימי הקדמונים בקרימ"ש, התפללו ערבית וקראו את שמע בערב שבת בעוד היום גדול, כל כך, שהיה רב העיר שהיה מהגדולים הקדמונים, הוא וכל טובי הקהל עמו, הלכו לטייל אחר אכילה של סעודת שבת, על שפת הנהר דונא"י, והיו חוזרים לבתיהם קודם הלילה. גם נמצא כתוב בשם אחד מהגדולים, שהורה להתפלל ערבית ולקרא את שמע בעוד היום גדול מאוד, לצורך סעודת נישואין. מכל הלין משמע, דמקדם היה בקל להורות לקולא בדבר זה, וא"כ... נראה שאפילו ת"ח, אם הוא בציבור שמקדימים להתפלל ולקרא את שמע בימים הארוכים, אם אין יכול להפרישם אין צריך להפריש מהם, אלא מתפלל וקורא עמהם ויוצא בזה. אבל אם הורגל בשאר פרישות, יתפלל ויקרא בזמן שתיקנו חכמים, לפי כל הדעות".

שו"ת **שבות יעקב** (חלק ב' סי' ו')⁵ מסביר באריכות את הטעות של אלו המתפללים ערבית אחרי שעה שלישית שאחרי חצות היום, ושהזמן המוקדם ביותר הוא שלושת רבעי שעה של השעה החמישית (דהיינו ארבע שעות ועוד ארבעים וחמש דקות) אחרי חצות, בדומה למה שנאמר במסכת ברכות שרב התפלל תפילת שבת מוקדם בעוד היום גדול, וכן במסכת שבת (דף קי"ח) שר' יוסי שבח את מכניסי שבת בטבריה שקיבלו שבת בעוד יום גדול, וכן היה המנהג בוורמיישא מזמן גזירת תתנ"ו. וזה לשונו: "לכן נראה לי פשוט אי איישר חילי וכל מי שיש בו ריח תורה יראה לבטל מנהג זה שנעשה בטעות, אלא יתקנו שיתפללו רק מנחה כמו שמתפללים ברוב השנים שאינם חלין בערב שבת ויאכלו מיני מגדים, ולא לקבוע סעודתן משום כבוד שבת, ואח"כ יתפללו ערבית ככל השנה או לכל הפחות יתפללו מנחה ומעריב בענין שיתפלל ערבית ג' רביעיות שעה על שעה חמישית שהוא הזמן היותר מוקדם שאפשר לישב המנהג".

4. עיין בשו"ע (או"ח סי' רל"ה ס"א) שפסק: ואם הצבור מקדימים לקרות ק"ש מבעוד יום, יקרא עמהם קריאת שמע וברכותיה ויתפלל עמהם, וכשיגיע זמן, קורא קריאת שמע בלא ברכות. ומוסיף הרמ"א: ומיהו לא יחזור ויתפלל בלילה אע"פ שהצבור מקדימים הרבה לפני הלילה, אלא א"כ הוא רגיל בשאר פרישות וחסידות דאז לא מתחזי כיוהרא מה שיחזור ויתפלל.

5. רבי יעקב בן יוסף רישר נולד בשנת ה"א ת"ל (1670) בערך, בפראג, ולמד שם בצעירותו. הוא כיהן ברבנות בקהילות שונות: פראג, אנסבך (בווריה), ורמזיה ומץ (גרמניה). נפטר בשנת ה"א תצ"ג (1733).

כנראה על פי הני"ל פסק החיי אדם (בהלכות שבת כלל ה' ס"א): "יזהר לקבל שבת מפלג המנחה ולמעלה, שהוא שעה ורביע קודם הלילה, וכל יום אחר שעותיו. ומי שמחמיר על עצמו לקבל שתי שעות מן היום קודם שלילה אשרי לו וקדוש יאמר לו. אבל אם קיבל עליו קודם לזה – אין בקבלתו כלום".

ולוא דמסתפינא הייתי מביא ראיה ממסכת שבת (כה, ב): "דאמר רב יהודה אמר רב: כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי, ערב שבת מביאים לו עריבה מלאה חמין, ורוחץ פניו ידיו ורגליו, ומתעטף ויושב בסדינים המצוייצין, ודומה למלאך ה' צבאות". מלשונו של רב שאמר ערב שבת ולא נקט בזמן מדוייק יותר, נראה שרבי יהודה בר אלעאי הקדים במיוחד אפילו לפני פלג המנחה.

ואמנם הרמ"א פסק (או"ח סי' רס"ב ס"ג) מהמעשה של רבי יהודה בר אלעאי וכתב: "וילביש עצמו בבגדי שבת מיד אחר שרחץ עצמו, וזהו כבוד השבת. ועל כן לא ירחץ לשבת אלא סמוך לערב, שילביש עצמו מיד". והביא הראיה מהגמרא בשבת (קיט, א), שרבי חנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא, אמר: בואו ונצא לקראת שבת המלכה. ורבי ינאי לביש מאניה מעלי שבת, ואמר: בואי כלה בואי כלה. אך גם כאן לא הוזכר מתי קבלו שבת?

לגבי דעתו של הרמ"א בעניין הדלקת נרות לפני פלג המנחה (סי' רס"ג ס"ד): "שאם היה הנר דלוק מבעוד היום גדול יכבנו ויחזור וידליקנו לצורך שבת", כבר העיר הרע"א: "דזוקא אם היה דלוק לעניין אחר כיון שלא היתה ההדלקה לשבת צריך לחזור ולהדליקה לכבוד שבת, אבל אם ההדלקה לצורך שבת אלא שהדליק בעוד היום גדול אינו צריך לכבותו, אלא לכתחילה לא ידליק כל כך מוקדם שאינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת, אבל בדיעבד שפיר דמי... ולישנא דהרמ"א "מבעוד יום גדול" אינו מדוקדק". משמע מדבריו, שאם קיבל עליו שבת בזמן ההדלקה הרי מהני קבלתו ונכנסה שבת.

בערוך השולחן (או"ח סי' רס"ג סעי' י"ט) נפסק: "אף על פי שלהדלקה מהני תנאי לרוב הפוסקים אפילו לדעת בעל הלכות גדולות שהדלקה הווי קבלת שבת כמו שנתבאר, מכל מקום לתפילה לא מהני תנאי. כגון אם קדם היחיד והתפלל של מבעוד יום, אע"פ שהציבור לא התפללו עדיין, מכל מקום חל עליו קבלת שבת ומיד אסור במלאכה ואפילו אומר שאינו רוצה לקבל את השבת, דכיוון שהתפלל ערבית של שבת ובירך ומקדש השבת בעל כרחו קיבל עליו שבת, וזהו כמי שיאמר בלילה איני רוצה לקבל שבת. ויראה לי בכהאי גוונא אפילו היה קודם פלג המנחה, בעל כרחו קיבל עליו את השבת. ואף שנתבאר בסימן רס"ז שאין לעשות תוספת קודם פלג המנחה, וודאי לכתחילה אין לעשות כן, אבל אם עשה כן מי ימחה בידו, דאטו יש לנו שיעור לתוספת שנאמר דקודם לכן לא מהני. וראיתי מי שכתב דזהו דזוקא מפלג המנחה (משנה ברורה), ודברים תמוהים הם.

אבל באמירת מזמור שיר ליום השבת או אמירת לכה דודי בסתמא הוי קבלת שבת, אבל באומר בפירוש שאינו רוצה לקבל שבת מועיל שאין כאן תפילה וברכה לבטלה. וכן אם אמר זה קודם לפלג המנחה אפשר שאינו קבלה, אבל בתפילה פשיטא דהוי קבלה, וכן מצינו לקדמונים שהיו מתפללים ערבית כג' שעות קודם הלילה וקיבלו עליהם את השבת".

ראיתי בספר **אורות חיים**⁶ (פרק ח'), תשובה ארוכה וערוכה בנושא "זמן חלות תוספת שבת". המחבר דן בדעות הראשונים והאחרונים מתי מתחיל פלג המנחה, והאם יש קשר בין פלג המנחה לתוספת שבת. מסקנתו, שאמנם אי אפשר להתפלל ערבית לפני פלג המנחה, שהרי עדיין יום, אך דין תוספת שבת יכול לקבל על עצמו, שאם הדליק נר לשם שבת אף קודם פלג המנחה אין צורך לכבותה ולא הוי ברכה לבטלה.

---

6. להרב חיים דרוק. יצא לאור בירושלים בשנת תשט"ז.